

Egyenrangú, közös érdekeltségű emberek írásbeli üzenetváltásaira nyújthat tehát lehetőséget. Ebben a közös vállalkozásban azonban az iskolác a nagyobb felelősség: ő kezdeményezte a kapcsolattartásnak ezt a formáját, többnyire a tanár üzenete adja meg az alaphangot, a tanárnak kellene rendelkeznie a hatékony írásbeli kommunikáció alapismereti elvével stb.

Végül a *Gyermekünk* című folyóirat 1974. januári számából idézünk.

„Jani nap nap után intőt visz haza. Hol arról értesítik a szülőket, hogy Jani megrúgta padtársát, hol meg arról, hogy sokat szaladgál, vagy éppenséggel nem megy ki szünetben sem az osztályból. Apa, anya felváltva írják alá az intőket, és azon tűnődnek, hogy mit is tehetnének ők a gyerek iskolai ‚kihágásai’ ellen. Mindenesetre figyelmeztetik, hogy ne rugdalóddzon, ne szaladgáljon túl sokat, de azért mégis menjen ki az osztályból, és így tovább. Végül válaszlevelet írtak a tanító néninek, amelyben szépen megkérték, hogy a gyerek iskolai rendtelenségeit ott, a helyszínen beszélje meg a kisiúval, s ha kell, büntesse is meg. Az otthon elkövetett csínyeket meg odahaza intézik el. Késő este már úgyszólván indokolatlan lenne utólagos büntetést kiszabni a délelőtt elkövetett fegyelmzetlenségekért. A levél hasznosnak bizonyult. Az intőket kölcsönösen barátságos tájékoztatások váltották fel a gyerek otthoni, illetőleg iskolai viselkedéséről.”

Barcsak minden ellenőrzőkönyvvel kapcsolatos kérdést ilyen egyszerűen meg lehetne oldani.

DR. SZERÉNYI MÁRIA
Budapest

Az idegennyelv-tanulás hatása az általános iskolai magyar nyelvtan tanítására és tanulására

A didaktikai köztudatban közismert elv, hogy az idegen nyelvek oktatása során számolnunk kell az anyanyelvi tudás színvonalával és az anyanyelv hatásával az idegen nyelvre. Sokkal kevesebbet foglalkoznak viszont azzal, hogy milyen hatással van az idegen nyelvvvel való ismerkedés az anyanyelvi tanulmányokra.

Pedig negyedik, sőt egyre inkább harmadik osztálytól kezdve a gyerekek elkezdnek valamilyen idegen nyelvet tanulni. Az idegen nyelv tanulása hatással van az anyanyelvi oktatásunkra is. Ezeket a hatásokat fel kell tárni, és be kell építeni az anyanyelvi órákba, hiszen ostobaság lenne kihasználatlanul hagyni a pozitív hatásokat; ugyanakkor igyekeznünk kell az idegen nyelvek interferenciális hatásának csökkentésére.

Milyen kedvező hatásokkal számolhatunk?

Az idegen nyelv vagy nyelvek tanulása lehetővé teszi az anyanyelv újfajta szemléletét. Amíg a gyerek csak anyanyelvét ismeri, addig a dolgoknak, jelenségeknek csak egyféle kifejezési formáját ismeri, és csak ezt az egy formát tudja elképzelni.

Az idegen nyelv tanulása — ha ehhez helyesen kötjük hozzá az anyanyelvi oktatást — megmutatja, hogy a világ jelenségeit nemcsak a magyar nyelv sajátos néző-

pontjából lehet szemlélni. Egy idegen nyelv számunkra szokatlan nyelvszemlélete pontosan ugyanolyan helyes, mint a mi megszokott nyelvi formáink.

A Takács Etel által készített 5. osztályos magyar nyelvi munkafüzetben találunk egy nagyon jól használható gyakorlatot, amely azonos jelentésű magyar és orosz szavak íratásával bizonyítja, hogy a szó hangalakja és jelentése között nincs oksági összefüggés.

Ehhez a gyakorlathoz nagyszerűen kapcsolható egy olyan gyakorlat vagy gyakorlatsor, amelyben bemutatjuk, hogy minden nyelvben sok olyan szó van, amelynek pontos megfelelője a másik nyelvben nem található meg.

Pl. A magyar *kék* színnevezésnek az oroszban nincs megfelelő szava. A színskálának ezt a sávját az orosz nyelvszemlélet már két különböző színnek érzékeli: *синий, голубой*.

A magyar *tud* igének az oroszban három, a németben, latinban, franciában két ige fedi a jelentéstartományát.

De találunk fordított példákat is. A latin *altus* melléknév magában foglalja a magyar *magas* és *mély* szavak jelentését.

Ha egy-két ilyen szópár megvizsgálására rászánjuk az időt az órán, gyerekeink komoly lépést tettek afelé, hogy kiszakadjanak a szűk anyanyelvi látókörből, és elinduljanak egy olyan szemlélet felé, amely majd hatékonyan kamatoztatható mind az anyanyelvi, mind az idegennyelvi órákon.

A magyar nyelvtan tanítása során gondolnunk kell arra is, hogy egyes nyelvtani jelenségek, szófajok, mondatrészek előbb szerepelnek megtanítandó tananyagként az idegen nyelvi, mint a magyar nyelvtani órákon. Az ok nyilvánvaló: Anyanyelvét hibátlanul beszélheti a kisgyerek, sőt a felnőtt is egyetlenegy nyelvtani terminus technicus ismerete nélkül is.

Ha azonban idegen nyelvet tanítunk iskolai körülmények között, elkerülhetetlen a nyelvtani magyarázat. Sem idő, sem lehetőség nincs arra, hogy az anyanyelv elsajátításának módját használjuk egyedül az idegen nyelv oktatása során. Márpedig a legminimálisabb nyelvtani magyarázat is igényli a pontos nyelvtani meghatározások és megnevezések használatát.

Amikor később magyarázóórákon előkerülnek ezek a fogalmak, a gyerekek számára már ismerősek lesznek az idegennyelv-órán tanultak alapján; és így egyszersmind az is nyilvánvalóvá válik a tanulók számára, hogy egy-egy nyelvtani kategória megjelenési formája nem szükségszerűen ugyanaz, mint a magyarban; az általános fogalomnak egy-egy konkrét formája más és más alakban jelenik meg a különböző nyelvekben.

A birtokos névmás fogalmával a gyerekek előbb ismerkednek meg idegen nyelvi tanulmányaik során, mint magyarázóórákon. Megismerkednek a *моя книга*, mein Buch, mon livre stb. kifejezésekkel, és ezeknek magyar megfelelőivel: az *én* könyvem. Mivel ebben a szó szerkezetben az indoeurópai nyelvek birtokos névmást használnak, és a szó szerkezet birtokviszonyt fejez ki, igen gyakori hiba, hogy a magyar kifejezésben szereplő *én* névmást a tanulók birtokos névmásnak vélik. Sőt, találkoztam már magyartanárral is, aki az *én házam* kifejezésben az *én névmást* birtokos névmásnak tartotta.

Célszerű mind a személyes, mind a birtokos névmások tanításakor megemlíteni ezt a problémát, hogy a gyerekek előtt egyértelműen világos legyen a két névmás közötti különbség.

7. osztályban az állandó határozó tanításánál nagyszerűen támaszkodhatunk az oroszból és németből már megismert vonzatos igékre. Minden biztonnal ismerik pl. az orosz *думать о ком*, a német *denken an* igéket. Ahogyan az idegen nyelvű igéknél

nincs összefüggés az előljáró önálló jelentése és az igéhez kapcsolt jelentése között — ezt a gyerekek már tudják —, ugyanígy a magyar *gondol valakire* kifejezésben is a *-re* határozóraggal ellátott főnév nem helyhatározót fejez ki. Nem sorolható be egyetlen más határozófajtába sem, és nincs logikai kapcsolat a határozó és a vele szó szerkezetet alkotó ige vagy melléknév között. Ezek a sajátosságok teszik hasonlóvá az idegen nyelvi vonzatokhoz, és teszik lehetővé számunkra, hogy két különböző, de jellemzőiben egymáshoz hasonló nyelvi jelenséget kapcsolatba hozzunk egymással.

Amikor 7. osztályban a gyerekek részletesen tanulni kezdenek az eszköz- és a társhatározóról, a kettő közötti különbséget már megtanulták orosz nyelvi tanulmányaik során, hiszen ott a kétféle határozót különböző módon fejezzük ki, tehát a két közötti különbség megértése igen fontos.

Ugyanez a helyzet a főnévi igenévvel is. Magyar nyelvtan órán 6. osztályban tanulják részletesen — bár már előkerül 4. osztályban is —, míg orosz-, németórakon jóval korábban meg kell ismerkedniük vele, hiszen az indoeurópai nyelvekben a főnévi igenév az igei szótári alak szerves része; igen sok ragozási alak, pl. a legtöbb múlt idő kiinduló alakja. Magyar nyelvtani órákon a főnévhez kapcsolódóan tanuljuk, mert a hagyományos magyar leíró nyelvtani rendszerben a névszók közé tartozik.

A főnévi igenév magyar nyelvtani órán történő tanításakor érdemes összevetnünk a főnévi igenév szófaji hovatartozását a magyar és az indoeurópai nyelvekben, és nyomatékosan kiemelni, hogy a főnévi igenév a magyarban névszó, ugyanis a gyerekek előszeretettel sorolják az igék közé.

E felsorolt transzfer jelenségek mellett az idegen nyelvek egyes sajátosságai az anyanyelvi készség szintek meg nem felelő voltát is megmutathatják.

Jelenleg a tanulók általában 4. osztályban kezdik el az orosz írást tanulni. Megismerkednek egy olyan ábécével, amelynek betűanyaga eltér ugyan az anyanyelvitől, de nem annyira, hogy a keveredést megakadályozza.

Ha anyanyelvi írástanításunk színvonala megfelelő lenne, 4. osztályra a tanulók anyanyelvi írásával nem lenne gond. Ez azonban — sajnos — távolról sincs így. Ennélfogva a még meg nem szilárdult anyanyelvi betűrendszer mellé a gyerek kap egy újat, amelynek bizonyos grafémaelemei megegyeznek az anyanyelvivel, de a graféma által jelölt hang nem mindig azonos a két nyelvben.

Ennek következtében a 4. osztályban előforduló betűtévesztések (zöngés — zöngétlen hangpárok, illetve *u-ü* tévesztés) mellé felsorakozik az orosz írástanulás hatására bekövetkező *d-g* tévesztés; ritkábban, de előfordul a *v-b*, *m-t*, *r-p*, *i-u* tévesztés is.

Ezek a betűkeverések mind figyelmeztető jelzések arra nézve, hogy a tanulóban még nem elég szilárd az anyanyelvi betű—hang kapcsolata akkor, ha az újonnan elsajátított összefüggés — még ha csak esetlegesen is — ki tudta szorítani az anyanyelvi régít.

Célszerű és hasznos tehát, ha az anyanyelvet tanító tanár megismerkedik azoknak az idegen nyelvi óráknak a tananyagával, amelyeket tanítványai tanulnak. Az optimális az lenne, ha az anyanyelv és az idegen nyelv tanmenetét sikerülne úgy összehangolni, hogy a két tanár tudjon egymás munkájára építeni.

Így eljuttathatjuk a tanulókat egy olyan újfajta nyelvszemlélet kialakításához, hogy amit más szemlélet alapján fogalmaz meg egy más nyelv, az se nem jobb, se nem rosszabb, mint a mi kifejezési formánk; egyszerűen más, mert a világ végtelenül sokrétű, végtelenül sokféle aspektusból szemlélhető.

Anyanyelvoktatásunknak természetesen ez csak egy, sokadik helyen álló, de nem elhanyagolható vagy mellőzhető feladata.